

Het Waalsch Suffix *-effe* in de Toponymie

door A. CARNOY.

De studiën van PETRI, GAMILLSCHEG en anderen hebben, in de laatste jaren, de aandacht op de namen getrokken die van een kruising getuigen tusschen Germaansche en Romaansche bevolkingen, bij het begin van de middel-eeuwen, vooral in België en in Noord-Frankrijk. In 't bijzonder, is de verlatijnsching van Dietsche benamingen bij de „herovering” van het Latijn, in Merovingische tijden, het voorwerp geweest van vele studiën. Degene van DRAYE, „De Gelijkmaking in de Plaatsnamen” onlangs (1941) in de *Handelingen van de Kon. Com. voor Top. en Dialectologie* verschenen, behoort, bij uitstek, tot dit genre. Wij zelf hebben, verleden jaar, aan de leden van de Vl. Academie een korte uiteenzetting voorgelezen over de „Doubletten in de Belgische toponymie” (K. V. A. V. V. N., 1940, bl. 135-143). Ik vestigde er de aandacht op de vreemde betrekkingen die dikwijls bestaan tusschen de twee concurrente vormen van denzelfden naam, den eenen op Romaansche leest geschoeid, den anderen volgens de Germaansche phonetica ontwikkeld.

Ongetwijfeld, is het als gevolg van diezelfde strooming dat in de laatste jaren de belangstelling opnieuw op den uitgang *-effe* gevallen is, die op een nogal aardige wijs, verscheidene van onze plaatsnamen versiert : *Marnette*, *Seneffe*, *Sombrefte*, *Floreffe*, *Waleffes*, enz.

De meeste toponymisten hebben de meening verdedigd dat het suffix in kwestie van Germaanschen oorsprong was. Men heeft eerst zoo gedacht omdat er, in Duitschland, vele namen van rivieren te vinden zijn, die op *-afa* eindigen. In de meeste gevallen bestonden er vormen met *-apa* naast degene met *-afa*.

Brunapa : *Brunafa*, *Arlapa* : *Erlaffa*, *Alapa* : *Alaffa*. Het lag dus voor de hand *-ajfa* als een anderen vorm van *apa* te aanzien, den uitgang die ook in onze streken in de hydronymie zoo zeer verspreid is : *Genepiën* (= *Jemappes*), *Dworp* (= *Torneppe*), *Autreppe*, *Gennep*, enz. Nu dit gaat van een leien dakje in Hoogduitsche streken, waar *p* zich tot *f* ontwikkelt.

Integendeel, kon zoo iets in het Frankisch van onze streken niet gebeuren. Sindsdien dus heeft men aan *-effe* een anderen oorsprong toegeschreven. Men aanziet het als de Romaansche weergeving van het Frankisch woord : **ahwîð* „drassige weide, moeras, water”. Tegen deze etymologie (door GAMILLSCHEG o. m. aangenomen) die scheen stevige wortels te hebben geschoten, komt nu SCHNETZ op, de bekende toponymist van München (*Z. f. Namenforschung* XV, 1939, bl. 49-5). Hij beweert dat *-effe* tot een Gallo-Romeinsch suffix *-avia* opklimt, welk de Walen tot *-eve* hebben laten ontwikkelen : *Malève*, *Amblève*, *Gesves*, *Mouzaive*, terwijl het in Dietsche streken, tot *-effe* werd veranderd : *Seneffe*, *Sombrefte*, *Florefte*, enz.

KASPERS springt SCHNETZ ter hulp. Hij wil bewijzen dat niet alleen de uitgang maar ook de stammen Gallo-Romeinsch zijn, op een paar uitzonderingen na. Hij tracht onder de namen met *-acum* dezelfde stammen te vinden als in de *-avia* formaties : Naast *Aineffe* (= **anafia*), plaatst hij *Annay*, *Ainay*, *Eynac* van „*Annacum*”, Naast *Florefte*, haalt hij *Fleury*, naast *Malève*, *Malloy*, enz.

In ons *Dictionnaire Etymologique de Noms de Communes*

de Belgique, hebben wij in de meeste gevallen, deze namen uit samenstellingen met **ahwjô* afgeleid. Moeten wij ons nu door de nieuwe leering laten bekeeren?

Wij denken van niet.

En dit ten eerste omdat de namen met *-effe* of met *-eve*, die in hun oudere vormen den uitgang *-avia* vertoonen een specialiteit zijn van het Waalsche land. Indien *-avia* een Gallo-Romeinsch suffix was, zou men die beperking niet begrijpen. De namen met *-eve*, namelijk die sporadisch in meer zuidelijke streken verschijnen, hebben als prototype, woorden met *-ava* of *-aba* : b. v. *Genava-Genève* „de stad bij de monding”, waarin meestal *-aba*, het Keltisch woord voor „water” is.

De bijzondere vorm *-avia* laat reeds veronderstellen dat men hier te doen heeft met iets dat een anderen oorsprong heeft dan deze Gallische : *-ava*.

Nu valt er op te merken dat juist in 't Noorden naast *-avia*, ook *-ovia*, *-uvia* voorkomt, dat zeker met *-ava* geen uitstaan heeft, maar dat, integendeel, nog meer klaarblijkelijk uit **ahwjô* voortkomt. Men bedoelt, b. v. *Lando-vius*, andere naam van de *Landoir*, bijrivier van de Sambre te Malonne, *Blandovium* (j. 882) waaruit *Blendef*, gehucht van Louveigné, enz.

Er is echter meer : Naast de formaties met *-avia* heeft men dikwijls andere met hetzelfde grondwoord maar met een uitgang die beslist Germaansch is. Bij voorbeeld : *Humbeek* naast *Honeffe*, *Mosembais* naast *Mouzaive*, *Malbecq* (geh. Quenast) naast *Malève*, *Florbecq* (geh. Woelingen) naast *Floreffe*, *Woluwe* naast *Waleffe*, enz.

Buitendien is de ontwikkeling tot *-effe* niet te verklaren, noch in Romaansche, noch in Germaansche woorden, indien men van een Latijnschen vorm *-ava*, *-avia* uitgaat. Integendeel, zoo men **ahwjô* als uitgangspunt neemt, kan men gemakkelijk begrijpen dat er twee lagen van aflei-

dingen kunnen zijn, een latere, toen *h* gevallen was, waarin *-avia* zich tot *-eve* ontwikkelde, volgens de vereischten van de Romaansche phonetica en een oudere laag van plaatsnamen, die waarschijnlijk kort na de Frankische inwijking, door Romanen ontleend werden, toen *h* nog hoorbaar was. Nu, weet men dat *h* bij een *l* of een *r*, zeer regelmatig in het oud Fransch door een *f* weergegeven wordt : *hrök* : *freux*, *hrim* : *frimas*, *Hlod-berht* : *Flobert*, enz. Het is een heel natuurlijke hypothese te veronderstellen dat ook *hw* zich, een tijdlang, tot *fw* > *ff* ontwikkelde.

Aldus gaat het van zelf de volgende evolutie aan te nemen :

- **hân-ahwjô* < *Hunafia* 1097 (VINC., 125) > *Haneffe*.
- **marin-ahwjô* > *Marneffia* 1137 (IB., 125) > *Marneffe*.
- **Sumar-ahwjô* > *Sumereffe* 1197 (IB.) > *Sombreffe*.
- **Sunn-ahwjô* > *Sonefia* XIe s. (IB.) > *Seneffe*.
- **flodhr-ahwjô* > *Floreffia* 1018 (IB.) > *Floreffe*, enz.

Integendeel komen volgende namen uit **-awjô* in plaats van **-ahwjô* voort :

- **mus-awjô* > *Mousaive* 1290 (IB.) > *Mousaive*.
- **mahl-awjô* > *Malavia* 1177 (IB.) > *Malèves*.
- **warôn-awjô* > *Warnaviam* 1123 (IB.) > *Warnave*, enz. (1).

(1) Tegen deze theorie kon opgeworpen worden dat volgens BRUGMANN (*Grundriss Vergl. Gramm.*, II, § 115, 2. Ausg.) de spirante van **ahwjô* stemhebbend was. Hij schrijft namelijk **ahwjô* met het accent op het einde, steunende op ags. *ieg* „eiland”. Nochtans, geven FALK u. TORP (Fick., III, bl. 9) zoowel als WALDE-POKORNY (vergl. Wb., I, 34) *ahwjô* als prototype en de zaak heeft, op slot van rekening, geen groot belang, daar het bestaan van den uitgang *-ahwa* (- > nl. *aa*) naast **-a(gh)wjô* kon gemakkelijk aanleiding geven tot een kruising : *ahwa* × *awjô* > *ahwjô*. Dit kon bij Romanen des te gemakkelijker gebeuren daar deze nogal regelmatig bij de verlatijnsching van Germaansche woorden het suffix *-io*, *-ia* toevoegden, zoodat naast *ahwa*, heel normaal *ahwia*, *afia* ontstaan moest. Inderdaad naast *-apa* „water”, heeft men *-apia* in *Genepiën* „Genappe” en **Gamapia* > *Gamache* (P. de Cal.).

Naast nl. *ard* (uit **arthu*) is er *-ardia* in fr. *Gammerage* (uit : **Galmardia*) naast nl. *Galmaarden*. Naast *bûr* (uit **bûra*) leest

Om het geval uiteindelijk op te lossen en de z. g. „Keltoromanische Atmosphère” te doen verflauwen, die, volgens KASPERS de *-effe*-namen omgeeft, blijft nog te bewijzen dat, om zoo te zeggen, al de *-avia* namen uit Germaansche stammen ontstaan zijn, of, ten minste, heel gemakkelijk als Germaansche samenstellingen kunnen verklaard worden.

Dit is, o. m., het geval met de meeste voorbeelden door KASPERS aangehaald (*Z. f. Namenforschung*, XV, bl. 241).

1° *Aineffe* (Prov. Luik), uit *Anafia*, zou volgens hem een Gallische naam zijn: *Annos*, waaruit *Annay* (P. de Cal.), *Ainay* (Nièvre, enz.), *Aynat* (Ariège), enz., maar men heeft voor dien naam ook vormen met *h*, zooals *Hanafia*, door VINCENT aangehaald (*N. L. de Belg.*, § 125), zoodat naar alle waarschijnlijkheid, deze naam niets anders is dan een variante van *Haneffe* (Prov. Luik), dat vroeger *Hunafia* (1097) heette (VINC., *Ib.*), dus een afleiding uit germ. *hûn* „bruin, modderig”, het woord dat zoo dikwijls in de toponymie verschijnt o. m. in *Humbeek*, *Hombeek*, enz. Aldus was **hûn-ahwjo* een „drassige weide” of een „bruine beek”.

2° *Barvaux*, dat in 't jaar 559 *Barevel* heette, zou uit de lijst moeten verdwijnen. Het geldt een verkleinwoord van **bar-aba*, Keltische benaming met de beteekenis „opwellende beek”. Aldus is er hier geen kwestie van een uitgang *-avia* uit *-ahwjo*.

3° *Boneffe* wil KASPERS uit *Bonus*, Latijnschen eigenaam, afleiden, zooals *Bonnay*, dorpsnaam in Frankrijk, maar hij vergeet dat wij bij ons **bôn-lara*'s in overvloed bezitten waaruit *Bonlez*, *Baulers* voortkwamen en ook

men *Septinburias* (= Zeppen). Naast *rode* (uit *ruda*-) smeedde men: *rodium* in *Rodium* (1253) > *Le Rœulx*, **Siccum Rodium* > *Sceraez* (1241) > *Oéroux*.

In Henegouwen had men ook **brocium* (van *broka* „broek”); waaruit *Breuze* en *bekia* voor **baki* „beek”, waaruit *-bise*, enz.

**bónhaida* waaruit *Bonheiden* ontstond, namen die van het bestaan getuigen van een Germaansch woord *bón* „vlak land”. *Boneffe* (uit **bón-ahwjó*) is aldus : „de vlakke weide”.

4° *Floreffe*, indien men het met *Florbecq* (geh. van Woelingen) *Fleurbaix* (P. de Cal.) vergelijkt zal ofwel van **flór-baki* voortkomen „beek in de vlakke” of eventueel van **flodhra-baki* „beek bij een waterloop of kanaal”. *Floreffe* voor **flodhra-ahwjó* zou dan als „weide bij een waterloop” kunnen verstaan worden.

5° *Jeneffe*, in Haspengouw, werd in 1254 wel is waar : *Gineffe* geschreven, maar K. houdt geen rekening met andere vormen, zooals *Canesta* 1193 en *Chanaphia* 1157, die ons doen denken dat men eens : *Cheneffe* gezegd heeft en dat de naam uit **Chan-ahwjó* ontstaan is, den oer-vorm van **hán-ahwjó* waarover hooger op gesproken werd, aldus weerom met de beteekenis „drassige weide”.

6° *Malèves* in Brabant was *Malavia* in 1177. Het is onredelijk bij gelegenheid van dien naam in onze streken aan iets anders te denken dan aan een afleiding uit *mahal* „vrije, onbebouwde plaats”, dat alhier in zoövele plaatsnamen prijkt en o. m. in *Malen* (= Waalsch *Melin*) op een twaalftal kilometers afstand van *Malèves*. Zeer normaal, aldus, vertalen wij **mahal-ahwjó* door „weide in het braakland”.

7° *Marneffe* kan gemakkelijk vergeleken worden met Fransche dorpsnamen waarin het woord *marne* „mergel” steekt, maar het is even waarschijnlijk het eerste gedeelte als een vorm van **marin-* „meer, plas” te beschouwen. De neusklank in *Marneffe* is even zoo natuurlijk als in *Zoutenaai* [1116 *Saltanawa*] „gezouten weide” of *Escanaffles* [1276 *Escanaffe*] als **scaldinahwjó* of **askan-ahwjó*.

8° *Mouzaive* werd in *Dict. Etym.* geïnterpreteerd als

voortkomende uit **mus-ahwjô* „drassige weide”, daar het germ. *musa* beteekende : „moeras, mos, vochtigheid” en leeft voort in *Muizen* (met *û* in plaats van *u* door kruising met *muis*).

9° *Gesves* (Prov. Namen) dat in 1031 : *Gengeavia* heette, is klaarblijkelijk een „lopende beek”, daar **ahwjô* welzeker ook voor „beek” en niet alleen voor „weide” in gebruik was, zooals het o. m. door den naam van de *Woluwe* (X^e eeuw *Wiluwa* =) **wel-ahwjô* „opwellende beek” bezeugen wordt. Het eerste gedeelte kan niets anders zijn dan de wortel van ned. *gang*, duitsch : *gegangen*. Niettegenstaande een onwaarschijnlijke etymologie van KAS-PERS, kan men den oorsprong van *gang-* in het Keltisch niet gaan halen, waar de wortel **geng* geen spoor van zijn bestaan heeft achtergelaten.

10° *Escanaffes* (Hen.) [1276 *Escanaffe*] kan men heel gemakkelijk ook voor Germaansch houden en als staande voor **askan-ahwjô* „essenweide, essenbeek”, maar daar het dorp juist aan de Schelde ligt, is het natuurlijker zijn naam te laten opklimmen tot **scaldin-ahwjô* „weide bij de Schelde”, een Frankische formatie naar den naam van den stroom.

11° Ook van dien aard is *Sombreffe* (Prov. Namen) [1197 *Sumereffe*] d. w. z. „weide aan de *Samara* (= la *Sombre*)”. Het geldt een kleine beek die oorspronkelijk denzelfden naam droeg als de *Sambre*. Alhoewel deze riviernaam Keltisch is, bewijst dit natuurlijk voor de Celticititeit van de samenstelling volstrekt niets, evenmin als de Celticititeit van *Dender* kan bewijzen dat *Denderleeuw* een Keltische naam is.

12° Dit alles mag gezegd worden van *Senefte* (= *Sonefia* XIe eeuw) waarin de naam van de *Zenne* voortleeft, alhoewel de gemeente slechts op een bijrivier van de *Zenne* ligt.

13° *Waleffes* (Prov. Luik) heeft een naam die erg op dengene van de *Woluwe* gelijkt (*wallen* is een synoniem van *wellen*, „opwellen”). Er is, wel is waar, aldaar geen rivier, maar er kunnen wel bronnen geweest zijn.

14° *Warnaffe*, gehucht van Calonne, is een synoniem van *Marneffe* en is op dezelfde leest geschoeid. Het oer-Germaansch bezat namelijk naast *mari*, *marin* „meer”, ook *Wara* met dezelfde beteekenis.

15° Alleen *Bailièvre* (Hen.) [1182 : *Ballevias*] en *Balaives* (Dep. Ardenne) [vroeger : *Balaviae*] zijn duister in hun oorsprong, maar zij krijgen door het Latijn of het Keltisch ook geen gemakkelijke verklaring. KASPERS kan geen betere vergelijking vinden dan eene met een zeker *Ballac* in Brittanië (!?). Het zou toch beter zijn, desnoods; *Balaviae* te vergelijken met *Bolbeek* (waaruit : *Bombaye*, Prov. Luik). Een stam *bol* of *bal* heeft een nogal groote rol gespeeld in 't Middelnederlandsch en het Nederduitsch met de beteekenis van „hol, onvast” en was o. m. in gebruik voor „turfground”. Een *bol-ahwjô* of *bal-ahwjô* zou dus heel gemakkelijk door „vochtige weide met onvasten grond” kunnen vertaald worden.

* * *

Buiten deze namen, welke KASPERS kent, zijn er nog meer die de lijst zouden kunnen helpen langer te maken. Er is b. v. *Meeffe* (arr. Borgworm) [1155 *Mafia*] dat heel waarschijnlijk uit **mad-ahwjô* voortkomt, waarin het Germaansch woord : *made* „weide” verschijnt, dat ook in *Méhaigne* (**mad-ania*) in 't Walenland aan te treffen is, terwijl het ook zijn naam geeft aan het *Meetjesland* bij Eekloo.

Neffe, wijk van Anseremme is meer twijfelachtig. Moeten wij het interpreteren als **nat-ahwjô* „natte weide”???

Baufje (Hen.) was *Bahaphya* in 1122 en klimt op tot **bat-ahwjô*, het substraat van *Betuwe* in Noord-Nederland en van *Betho* (= *Beethoven*), gehucht van Tongeren; met een onduidelijke afkomst, die er waarschijnlijk op neerkomt „goede weide” te beteekenen. In alle geval geldt het een, bij uitstek, Germaansche formatie, welke men ook vindt in *Beffe* (Lux.).

Rèves (Hen.) was *Rothavia* in 1073 en kon nogal gemakkelijk uit **raud-ahwjô* „het rood water” of **rôth-ahwjô* „het brullend water” afgeleid worden.

* * *

Daar *-avia* de Latiniseering is van **ahwjô*, waaruit in de Nederlandsche namen, *-ouwe*, *-ooi*, *-aai* ontstaan zijn, kunnen wij de reeks onzer namen aandikken door eenige Nederlandsche formaties te vermelden, namelijk :

1. *Berneau*, nu verwaalscht, maar dat vroeger : *Bernauw* (1359) was, d. w. z. „weide aan de rivier *Berwinne*”, aldus een formatie zooals *Senette*, *Sombrefte* en misschien *Escanaffe*, die niets voor of tegen onze stelling bewijzen.

2. *Watou* (W. Vl.) [1560 *Watoue*] staat voor **wat-ahwjô* „de natte weide”.

3. *Woluwe* (Brab.) (zie hooger op) uit **wel-ahwjô* is de „opwellende beek”.

4. *Zoutenaai* (W. Vl.) [1116 *Saltanawa*] is de „gezouten weide”.

5. *Houtave* (W. Vl.) [1008 *Holtawa*] is „beek” of weide „in het bosch”.

6. Dit is ook de beteekenis van *Widooie* (Limb) uit Germ. *widu* „hout, bosch” en van

7. *Ardoie* (W. Vl.) [970 *Herdoie*] uit een stam die ook in o. h. d. *hard* „bosch” te voorschijn komt.

* * *

De gevolgtrekking is aldus gemakkelijk te nemen. Voor al de namen met *-effe*, *-eve*, *-ouw* of *-ooi* die met **ahwjô* (= Lat. *-avia*) gevormd zijn is een Germaansche oorsprong bijna met zekerheid aan te duiden.

Dat nu voor een paar van deze namen desnoods een verklaring door Romaansche stammen mogelijk zou zijn (b. v. voor *Floreffe*, *Boneffe*), vermindert de overtuigingskracht van de stelling in 't geheel niet, des te meer daar de uitbreiding van een uitgang *-avia* uit Germ. **ahwjô* tot Romaansche formaties, in het Frankisch tijdperk van tweetaligheid, niet van aard zou zijn om ons te verwonderen, maar zooals wij het aangetoond hebben, zelfs dergelijke hypothese is onnoodig daar alle namen door het Germaansch kunnen verklaard worden.

Deze omstandigheid gepaard gaande met onze opmerkingen betreffende den vorm zelf voor den uitgang en zijn verspreiding zijn, naar onze overtuiging, meer dan voldoende om de stellingen van SCHNETZ en KASPERS af te breken.

Wij blijven daarom gelooven dat de z. g. geheimzinnige Waalsche plaatsnamen met *-effe* afgeleid zijn uit Germaansche samenstellingen met **ahwjô* „waterige weide of **ahwa* „waterloop”, waarin Germaansch *h* zich tot *f* ontwikkeld heeft.